

Fra Grundtvig-litteraturen:

Grundtvig og David

Af Therese Bering Solten

Svend Bjerg & Søren Holst, *Den gyldne harpe. Poetisk teologi i Davids og Grundtvigs salmer*. Forlaget Alfa, Frederiksberg 2011, 288 s., 279 kr.

At beskæftige sig med Grundtvigs salmer i en akademisk sammenhæng har sine udfordringer.

Omfanget af materialet er mildt sagt overvældende: hen ved 1600 salmer og kristelige digte. Første udfordring er derfor at foretage en afgrænsning ud fra et velkvalificeret kriterium.

Derudover er salmerne for en stor dels vedkommende udbredte og velkendte tekster og dertil stærkt kontekstbundne. Den teologiske begrebsliggørelse, som den akademiske analyse betjener sig af, f.eks. i beskrivelsen af folk eller menighed og kirke, rammer derfor uundgåeligt – i det mindste indirekte – mennesker, der bruger disse tekster uden for den akademiske sfære, og for hvem teksterne bidrager til at give mening og danne betydning oftest i en ganske særlig sammenhæng: når salmen udfolder sig i sang i et samspil mellem ordbilleder og toner under gudstjenesten.

Når salmerne derimod læses inden for en akademisk diskursiv ramme, f.eks. som indgang til Grundtvigs teologi, trænger begreberne sig på for at dække eller så at sige oversætte de poetiske udtryk. En sådan oversættelse er naturligvis ikke mulig, for så var salmen, sat på spidsen, hverken til eller nødvendig som særegent poetisk-teologisk udtryk.

Disse forhold har betydning for, med hvilken teologisk metode man går til dette materiale, og for, hvor man placerer sin undersøgelse i forhold til den konkrete liturgiske kontekst og teksternes aktuelle eller i hvert fald potentielle brugere.

Med andre ord: Hvordan foretager man en teologisk og litterært kvalificeret fortolkning af salmetekster? Med udgivelsen af bogen *Den gyldne harpe. Poetisk teologi i Davids og Grundtvigs salmer* giver forskerne Søren Holst og Svend Bjerg deres bud.

For enhver, der arbejder inden for dette forskningsfelt og ud fra metodiske forudsætninger som de ovennævnte, er en udgivelse som *Den gyldne harpe* en velkommen dialogpartner i besvarelsen af spørgsmål som, hvori det særligt "grundtvigske" i Grundtvigs salmer består, hvordan fænomenet poetisk teologi defineres, og hvilken rolle Grundt-

vigs salmer spiller i dag. Det særligt værdifulde i denne sammenhæng er, at der her præsenteres et velafgrænset materiale, der analyseres inden for et samlet perspektiv, og at teksterne behandles i deres helhed.

Materialet i bogen er afgrænset til tolv af Grundtvigs gendigtninger af Davidssalmer og de tolv gammeltestamentlige forlæg herfor. Bogen er blevet til på baggrund af et universitetskursus, forfatterne har afholdt i fællesskab, og værket har da også en form, som man kan tænke sig for et sådant kursus: en hoveddel bestående af tolv gange to tekstgennemgange præsenteret med den gammeltestamentlige salme først og dernæst Grundtvigs gendigtning. Disse læsninger er rammet ind af en introduktion til feltet poetisk teologi og en efterskrift, som samler op på pointerne i henholdsvis den gammeltestamentlige og grundtvigske salmepoesi og endvidere diskuterer salmens funktion i et nutidigt perspektiv. Det fremgår ikke direkte, men det vil være antagelsen i det følgende, at det er Holst, der er ophavsmand til læsningerne af de gammeltestamentlige salmer, og Bjerg, der læser Grundtvig. Indledning og efterskrift har tydeligt begge forfattere som ophavsmænd.

Forfatterne oplyser, at de blandt Grundtvigs ca. 50 gendigtninger har valgt de tolv mest udbredte, nemlig dem, som synges mest fra salmebøgerne. De har derfor også, begrundet med hensynet til den praktiske anvendelse af bogen, valgt at benytte den udgave af Grundtvigs salmer, som findes i *Den Danske Salmebog* (2002), uanset at flere af disse, særligt i henseende til antallet af strofer, varierer betydeligt fra tidligere versioner. Der henvises dog til både salmebog og *Sang-Værk til Den Danske Kirke*, ligesom "særligt interessante afvigelser" noteres undervejs. Teksterne gennemgås parvist i den rækkefølge, hvori Grundtvigs salmer forekommer i *Den Danske Salmebog*.

Der fokuseres altså på Grundtvigs salmer i den skikkelse, den aktuelle menighed møder og bruger dem. Dette ligger i tråd med efterskriften og bogens afsluttende bemærkninger, der netop gælder salmen i en nutidig kontekst. Grundtvigs tekster forstås som brugslyrik med tæt tilknytning til den gudstjenestelige sammenhæng, de fungerer i og samtidig som poesi *per se*. Hvad de gammeltestamentlige tekster angår, læses de ligeledes med fokus på det figurative og poetiske, men "ikke nødvendigvis med fokus på tekstens kristne efterliv". Forfatterne lægger vægt på, at Det Gamle Testaments billedsprog og -verden "har kristelig værdi i sig selv – som Faderens bog (...), der går forud for Sønnens og Helligåndens skrifter i Det Ny Testamente" (9). Med dette synspunkt synes forfatterne at ville spejle Grundtvigs universalhistoriske opfattelse af de syv folkemenigheder og den hebraiske menigheds poetiske fortrin frem for de andre. Samtidig lægger de op til at se ligheden mellem Det Gamle Testaments profetiske visdomslitteratur

og Grundtvigs opfattelse af sig selv som profet med evne til at omsætte syner i poetisk billedsprog.

Bogens tema er altså poetisk teologi, og forfatterne præsenterer, som titlen lover det, denne med nogenlunde lige vægt på David og Grundtvig. Som det fremgår af forordet, er hensigten med de parallelle tekstlæsninger dog fortrinsvis at kaste lys over Grundtvigs poetiske teologi. Det ændrer dog ikke ved, at bogen også bidrager med en selvstændig, læservenlig og inspirerende indføring i gammeltestamentlig poetisk teologi, sådan som den kommer til udtryk i Salmernes Bog. Tekstgennemgangene fremstår som selvstændige læsninger, dog således, at læsningen af gendigtningerne på deres side helt logisk forholder sig eksplicit til forlæggene, mens der fra den anden side mere forsigtigt lægges op til de grundtvigske perspektiver.

Hvilken metodisk tilgang til teksterne benytter forfatterne sig så af? Formålet med at læse Grundtvigs gendigtninger er at udfolde hans poetiske teologi, som er "en original erfaringsteologi" (11). Hensigten med læsningerne er således at genfinde den særlige teologi i salmerne, som forfatterne (på linje med Christian Thodberg) mener, er blevet næsten usynlig i takt med, at teksternes antal er blevet så stort i salmebogen. Genlæsningen af salmerne tjener dermed som indgang til Grundtvigs teologiske univers eller "poetologi".

I kraft af deres poetiske egenart rummer salmerne ifølge forfatterne en egen teologi, som ikke er en anden end den begrebsmæssige, men som dog – ved det benyttede billedsprogs flertydighed – ikke kan oversættes til begreber, fordi billedet kommer først og dermed styrer begrebet. Teologien så at sige "springer ud af sproget", derfor bliver den centrale metodiske tilgang konkrete, sproglige iagttagelser (13). Præmissen er altså, at poesi hører sammen med teologi, at salmerne udfolder en særlig sprogteologi, og at man derfor gennem en grundig beskæftigelse med sproget kan finde ind i den poetiske teologi.

Gennemgangene af Davidssalmerne fungerer, som sagt, i sig selv som introduktion til poetisk teologi i Salmernes bog. Med hensyn til de gammeltestamentlige salmers funktion lægges vægten i overensstemmelse med nyere forskning på at fremlæse, hvordan teksterne udtrykker sig om Guds væsen, menneskets gudsforhold og gudsdyrkelse frem for formhistorisk at analysere salmernes praktiske anvendelse i en liturgisk sammenhæng. Tematisk fremhæves Gud som skaber og tæmmer af kaoskræfter, og det fremhæves, hvordan 'fjenden' dækker enhver livstruende og dermed i en vis forstand blasfemisk instans. Salmerne kerer sig således om, hvordan mennesket finder Guds beskyttelse eller velsignelse, og templet fremhæves i analyserne som et centralt motiv, ikke alene som institution eller *locus* for kulten, salmer-

nes *Sitz im Leben*, men som den menneskelige tilværelses væsentligste orienteringspunkt for menneskets søgen efter Gud. Salmernes Bog fremhæves som digtsamling, tekster, hvorigennem historien ikke fremstilles som forløb, men i ekstraktform ved bestandigt at vise tilbage til Guds vigtigste historiske handling, skabelsesakten. Desuden beskrives en V-struktur i samlingen afspejlende en overordnet bevægelse fra klage- til lovsange (jf. *Dansk kommentar til Davids Salmer*, 2002, ved Else Kragelund Holt og Kirsten Nielsen) samt en gradvis udvidelse af forestillingen om henholdsvis kongedømme og tempel. Gennem analysens mange referencer og henvisninger til øvrige gammeltestamentlige skrifter opridses således et varieret gammeltestamentligt gudsbillede, der er tidshistorisk pålideligt, men som samtidig, set i relation til Grundtvig-teksterne, illustrerer forfatternes forståelse af Det Gamle Testamente som Faderens Bog.

I læsningerne af Grundtvigs tekster fremhæves med baggrund i fremstillingen af den gammeltestamentlige teologi i særdeleshed Grundtvigs skabelsesteologi og antropologi, og væksttanken udfoldes i forbindelse hermed særligt i relation til gudstjenestens elementer sakramenter, bøn og naturligvis lovsang.

Det er denne grundtvigske kerneteologi i dens poetiske fremstilling, forfatteren betegner en original erfaringsteologi, hvis væsentligste påstand eller budskab er, at tid og evighed griber ind i hinanden og at Gud er den samme Gud fra begyndelse til slutning: "først og sidst og indimellem" (38).

Pointen i behandlingerne af Grundtvigs salmer ligger – foruden i fremlæsningen af Grundtvigs teologi – i høj grad i, at de demonstrerer en række greb på teksterne og strukturer eller tekstlige fænomener, man kan efterspore eller gå på jagt efter. Herved bliver analyserne en slags læsevejledning til salmetekster og andre typer poetisk teologi. Særligt tre greb fokuseres der på. For det første teksternes cirkulære form: Som modstykke eller pendant til V-strukturen (beskrevet af Lise Helweg i *Grundtvig-Studier 1977*) ses en tekstlig struktur, der udfolder sig omkring en klar midte med parallelle eller modsvarende strofer rundt om. Et andet greb er tekstens nøgleord, genkommende ord, varianter af samme eller modsætninger, der fremhæver et særligt fænomen eller forhold. Verbale billeder (eller metaforer) udgør et tredje sprogræk, som læseren kan rette sin opmærksomhed mod.

Forfatteren konkluderer, at blandt disse viser det særligt grundtvigske sig udpræget i salmernes koncentriske struktur. Det fremhæves, at den tekstuelle struktur afspejler en cirkulær tankeform og dermed peger på Grundtvigs historisk-poetiske anskuelse som typologisk i sin grundform. Salmernes form er med til at fastholde forbindelsen mel-

lem de to testamenter, således at der i den kristne gendigtning af den gammeltestamentlige salme bliver tale om forkyndelse af den samme Gud. Ved tre fjerdedele af teksterne fremhæves dette sproglige greb, salmens cirkulære form, således som et særlig træk og danner grundlaget for den teologiske fortolkning.

For en tredjedel af salmerne gør sig imidlertid gældende, at der findes tidligere versioner, der har flere strofer samt i et enkelt tilfælde også en anden rækkefølge mellem stroferne end salmebogens – et faktum, forfatteren selv gør opmærksom på. Hvad enten Grundtvig har været involveret i redigeringerne eller ej, må det, når man argumenterer for en særlig grundtvigsk teologi ud fra tekstens struktur, være af afgørende betydning, hvorvidt argumentet kan siges at gøres gældende i forhold til de oprindelige eller øvrige udgaver af teksterne. At det er salmebogens versioner, der ligger til grund for analyserne, beror som sagt på et bevidst og artikuleret valg fra forfatterens side, som netop har at gøre med den omtalte omstændighed, at Grundtvigs salmer, om end de behandles akademisk, også (stadig) er brugstekster og som sådanne skal kunne formidles i en nutidig sammenhæng. Dette valg kan naturligvis diskuteres med udgangspunkt i, hvordan en balance mellem det akademisk-teologiske og det kristeligt-folkelige opnås, men det skal, af den grund, at forfatteren er omhyggelig med at gøre opmærksom på forskellene tekstudgaverne imellem, ikke i sig selv gøres til genstand for kritik. Pointen, som cirkeltesen skal understøtte – at spejlingsmotivet konkretiseret i den typologiske tankeform er et væsentligt træk ved det historisk-poetiske – kan man for så vidt heller ikke være uenig i. Blot kunne det have været ønskeligt og interessant at se denne teologiske læsestrategi afprøvet på (enkelte) tidligere versioner eller argumentationen tilvejebragt på salmebogsversionerne gennem andre eller flere filologiske iagttagelser.

Som analyserne fremtræder, er der dog ingen tvivl om, at de vil være både nyttige og inspirerende i henseende til at formidle og relancere det særligt grundtvigske i en gudstjenestelig sammenhæng – og herved leves i høj grad op til målsætningen om bogens praktiske anvendelighed.

En tilbagevendende iagttagelse i analyserne af Grundtvigs tekster, som kommer ud af fokuseringen på teksternes cirkulære struktur, og som bør fremhæves, er betydningen af 'stedet' som poetisk *topos* og udfoldelsesrum for salmen. I læsningen af "Lovsynger Herren" konstateres det generelt om salmer, at de ofte strukturerer sig med en midterstrofe, hvorudfra meningen breder sig, og i forlængelse af dette sammenlignes salmen med et rum, man kan færdes i på kryds og tværs: når tekstens tyngdepunkt er dens midte, giver det en frihed til at

følge mønstre og spor, der bryder med det lineære forløb (37). I læsningen af “Stat op i gry, min Gud, stat op!” tales der om, at den poetiske tale åbner en ny verden, som oven i købet finder sted her og nu. Hermed peger forfatteren på salmen som poetisk reaktivering af fortidens afgørende hændelser, Kristi fødsel og opstandelse.

Heri ligger nok det væsentligste i samlæsningen af de gammeltestamentlige og grundtvigske salmer: at pege på, hvordan salmerne, såvel de gammeltestamentlige som de grundtvigske, tematiserer Guds genskabelse af verden og derved har et fælles afgørende udgangspunkt. Refleksionen, som genlæsningerne af teksterne foranlediger, understreger, hvordan poetisk teologi henvender sig til mennesker i enhver tid. Denne fremstilling giver derfor også anledning til at reflektere yderligere over de to materials forskellighed i henseende til genre, tidshistoriske forhold m.v., ligesom den peger frem mod en undersøgelse af, hvordan det gammeltestamentlige materiale manifesterer sig i Grundtvigs øvrige salmedigtning.

Fælles for bogens tekstgennemgange er understregningen af, at salmer er kollektivets udtryk, oplevelser, der skal deles og videreføres. I forbindelse med hver gennemgang af Grundtvigs salmer er citeret en strofe af Simon Grotrian (fra salmedigtningen *Jordens salt og verdens lys*, 2006), hvorved forfatterne ønsker at antyde, hvordan Grundtvigs poetiske arv kan forvaltes i nutiden. Hermed får de også sagt, at salmerne som poetisk teologi står i en hermeneutisk tradition; der må bestandigt fortolkes videre. Det har forfatterne med denne udgivelse bidraget til, ligesom de gennem bogens parallelle læsninger fremhæver pointen ved at beskæftige sig med Grundtvigs – og enhver anden – poetisk teologi: At skærpe blikket for, på hvilken måde de mentale billeder, som er fundamentalt nødvendige for meningsdannelse, kan bringes i svingning med den teologiske begrebsdannelse. Læsningerne demonstrerer, hvordan det netop er ved denne svingning mellem det konkret-sanselige og den teologiske (kristne) fortolkning af tilværelsen, som er så karakteristisk for Grundtvigs poesi, at teksten bevæger sig – og sin modtager. Hos Grundtvig bliver pointen imidlertid, at der ikke blot er tale om en fortolkning, men om åbenbaring i og med, at den konkret-sanselige natur i salmens fremstilling *viser sig* som skaberværk, det menneskelige som kristeligt og historien som frelseshistorie.